

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 378.1

DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.37.2022.272900>

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мельник А. І.

alla-i@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9093-1225>

Київський національний лінгвістичний університет

Дата надходження 29.11.2022. Дата прийняття до друку 20.12.2022.

Анотація. Увиразнено сутність понять “змішане навчання” та “дистанційне навчання” й акцентовано на важливості їх осмислення в сучасних умовах, зокрема в умовах воєнного стану. Стверджено, що всі складові змішаного навчання (традиційне навчання; дистанційне навчання; самостійне навчання) перебувають у відношеннях матричної залежності, а це означає, що будь-який окремих складник пов’язаний з рештою складників. До прикладу, якщо при значній частці використання дистанційного навчання втрачається середовище реального особистісного спілкування, оскільки воно здійснюється або в електронному інформаційно-освітньому середовищі засобами обміну повідомлень, або через систему веб-конференцій, вебінарів, відеозв’язку, то змішане навчання виправляє цей недолік, оскільки передбачає безпосередній контакт зі студентом і групою студентів. Обґрунтовано, що, якщо змішане навчання як нова технологія не може з’явитися саме по собі і не може існувати в чистому вигляді, а має бути гнучкою системою дистанційного навчання, то на часі вивчення стану та проблем використання елементів останнього в умовах воєнного стану. Досліджено особливості й технологічні переваги дистанційного навчання, відображено його слабкі сторони, які можна нівелювати за рахунок активного використання моделей змішаного навчання. Виснувано, що дистанційне навчання має багато проблем, що стосуються відносин у площині “викладач-студент”, та його якість погіршилась після початку повномасштабного вторгнення росії, яке унеможливило не тільки аудиторне навчання, а й обмежило можливості проведення дистанційних занять у синхронному режимі. Проведене опитування студентів показало, що найкращі способи розв’язання проблем дистанційного навчання в сучасних умовах є одержання навчальної інформації в змішаному (синхронно-асинхронному) режимі, обов’язкове проведення фільмування занять і надання спільного доступу до них або до конспектів, проведення контролю знань в асинхронному режимі, зменшення обсягу самостійної роботи студентів і налагодження комунікації між викладачем та студентами задля швидкого інформування про відміну, перенесення чи відпрацювання заняття.

Ключові слова: змішане навчання, дистанційне навчання, воєнний стан, здобувач вищої освіти, змішаний (синхронно-асинхронний) режим.

Melnyk A. Kyiv National Linguistic University

Problems of using elements of distance learning under martial law

Abstract. Introduction and purpose. The essence of the notions “blended learning”, “distance learning” has been emphasized, and the importance of their understanding in the realm of modern conditions (particularly under martial law) has been highlighted. We consider to assert that all components of blended learning are in the relations of matrix dependence, where any individual component is related to the rest of the components. For instance, if a significant proportion of the use of distance learning loses the environment of real personal communication, as it is carried out either in the electronic information and educational environment by means of messaging, or through the system of web conferencing, webinars, video communication, then blended learning (henceforth BL) corrects this deficiency, as it provides a direct contact with the student and a group of students. **Methods.** To achieve the goal of the research, such methods as student surveys, analysis, synthesis, study of scientific

literature and Internet sources on the pertinent problem of distance learning (henceforth DL), as a key part of BL and its implementation within modern higher education conditions are used. **Results.** Based on the analysis of scientific and pedagogical literature, some tendencies in implementation of BL in the system of higher education have been summarized. It has been stated this groundbreaking technology can't appear on its own and is unable to exist in its pure form but it must be a flexible system of DL, added with a direct interaction of a professor and education applicants during traditional learning that, in its turn, will predominantly allow intensifying the educational process, building out and increasing the effectiveness of independent learning. It is important to justify in the light of modern concept of BL in higher education that if BL as a new technology cannot appear by itself and cannot exist in its pure form and it must be a flexible system of DL, it has necessitated the study of the status and problems related to using the elements of the latter in war conditions. The features and technological advantages of DL over other organizational forms of learning are investigated, its weaknesses are reflected, which can be leveled by the active use of blended learning models. DL is supposed to take into account the changes that have taken place in the educational information structure of modern society, which determines the relevance of the development and implementation of information and communication technologies ((henceforth ICT). It can be considered as a means of modernizing the education system, enriching the quality of BL by adding extensive application of ICT and lift it to new levels. The ins and outs of the DL implementation have been navigated. Its strengths and weaknesses are subjected to scrutiny, where the latter can be weakened or eliminated through the active usage of the advantages of BL as a demanding form of modern education. **Conclusion.** It has been postulated that, firstly, the pertinence to the introduction of BL is predominantly based on the fact that it is impossible to accomplish academic achievements, realizing only one pedagogical technology. Secondly, it is not worth contradicting distance (online) and traditional (face-to-face, offline) learning, drawing attention that nowadays both forms of learning are not being applied in a pure form. Thirdly, DL will never displace offline learning and the main purpose of BL lies in not pushing out this form of learning, but with a view to integrating into it in an effective way. It has been inferred that DL has many problems related to the relationship in the plane of "teacher-student". The quality of DL has deteriorated since the beginning of the full-scale invasion of russia, that made it impossible not only to conduct classroom training, but also limited the possibility of conducting DL in synchronous mode. A survey of students has shown that the best ways to solve the problems of learning in modern conditions are obtaining educational information in a mixed (synchronous-asynchronous) mode, mandatory recording of classes and providing shared access to them or to the notes, conducting knowledge control in an asynchronous mode, reducing the amount of independent work and establishing communication between the teacher and students (for quick information about the cancellation, postponement or completion of classes).

Key words: blended learning, distance learning, martial law, higher education applicant, a mixed (synchronous-asynchronous) mode.

Постановка проблеми. Протягом останніх декількох років система освіти зазнала кардинальних змін, що впроваджувались у терміновому порядку через різке загострення епідеміологічної ситуації в світі в 2020 році. Українська ж система освіти була вимушена перелаштовуватися вдруге після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року. Вона досить швидко адаптувалась до дистанційного формату після початку карантину, але з упровадженням воєнного стану необхідно було повторно пристосовуватись і шукати шляхи як забезпечити студентів під час освітнього процесу, не втрачаючи при цьому якості й ефективності освіти в інтересах особистісної вартості майбутніх фахівців. Наразі дистанційна освіта – не примха, а єдина необхідність, адже в сучасних умовах проведення звичайного аудиторного навчання є вкрай небезпечним та, загалом, неможливим.

Водночас надмірність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) не залишає можливостей для емоційного контакту зі студентами, повноцінного живого спілкування з колегами та студентами, ефективного застосування онлайн-методів інтерактивного навчання; створює нерівні технічні можливості для освітнього процесу в дистанційному форматі; сигналізує нездатність і неготовність більшості студентів здобувати, опрацьовувати й засвоювати необхідний навчальний матеріал самостійно, обмежує їх залучення до комунікативних і групових видів роботи.

Ситуація, що склалася в освіті, засвідчила недосконалість дистанційної системи навчання та уможливила окреслення нових шляхів її розвитку. Саме змішане навчання (ЗН), роль і значення якого в сучасних реаліях употужнюються внаслідок карантинних обмежень через пандемію COVID-19, здобуття освіти в умовах воєнного стану, може виявитися дієвим засобом об'єднання зусиль науковців і практиків у забезпеченні оновленого змісту вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перспективи використання дистанційного навчання (ДН) і ЗН у вищій школі аналізували Ю. Герасименко, Р. Гуревич, С. Терещук та ін. Науково-методичні підходи до реалізації ЗН в Україні та за кордоном досліджували В. Биков, Т. Бодненко, О. Коротун, О. Маркова, А. Стрюк та ін. Специфіці реалізації ЗН в умовах карантинних обмежень присвятили свої роботи С. Волошинов, О. Наливайко, К. Осадча, С. Симоненко та ін.

Своє бачення цієї проблеми виклали В. Кухаренко та В. Бондаренко (2020) у монографії “Екстремне дистанційне навчання в Україні”, яка є першою спробою обговорення в такому форматі руйнування традиційної системи освіти. Відповідно це зумовило активний розвиток наукових досліджень, присвячених проблемі ДН і ЗН, і як наслідок – появу значної кількості нових наукових праць із порушеної проблеми.

Коло питань, порушене зазначеними вище авторами, є дуже широким, однак потребує глибшого дослідження в умовах сьогодення проблема удосконалення ДН як невід’ємного складника ЗН у процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

Мета статті – окреслити стан та основні проблеми використання ДН в умовах воєнного стану. Для її досягнення слід виконати такі **завдання**: сформулювати тлумачення понять “змішане навчання у вищій освіті”, “дистанційне навчання у вищій освіті”; окреслити суть концепції ЗН; констатувати основні переваги та недоліки ДН у вищій освіті; оцінити стан та якість ДН в умовах сьогодення; висвітлити основні проблеми ДН в умовах воєнного стану та встановити можливі шляхи їх розв’язання.

Основні результати дослідження. В Україні необхідність активного впровадження комп’ютерних освітніх технологій, раціонального комбінування традиційного й ДН здобувачів вищої освіти сигналізується вітчизняними нормативними документами, що регулюють її здійснення, зокрема закони України “Про освіту” (ред. 2020), “Про вищу освіту” (ред. 2020), “Про Національну програму інформатизації” (ред. 2020), Положення про дистанційне навчання (ред. 2020), Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (проект 2021), Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації (2021), Опис рамки цифрових компетентностей для громадян України (2021), Лист МОН України №1/9-249 щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій (2020) тощо.

Головні завдання активного впровадження ІКТ та перспективи раціонального сполучення традиційного навчання та ДН здобувачів вищої освіти визначено у Рекомендаціях МОН України щодо впровадження ЗН у закладах фахової передвищої та вищої освіти (2020 р.), де ЗН є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поруч з технологіями онлайн спирається на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторії (Міністерство освіти і науки України, 2020).

В. Кухаренко, С. Березенська, К. Бугайчук та інші вчені, аналізуючи роботи різних авторів, наголошують, що ЗН – це поєднання елементів традиційного навчання й онлайн-курсів; комбінація педагогічних теорій і технологій; навчальна методологія, викладання та підхід, який поєднує традиційні методи в класі з комп’ютерною навчальною діяльністю; результат інтегрування онлайн-курсів з традиційним навчанням; комбінування різних технологій в єдиний інтегрований навчальний підхід; навчальна програма, що містить суміш очного й електронного навчання, спектр форматів і медіа (Кухаренко, 2016, с. 49–50). Незважаючи на велику кількість

різноманітних трактувань і визначень, вчені притримуються спільної думки щодо поєднання традиційних і дистанційних технологій, використання яких є важливою умовою для ефективної реалізації моделей ЗН.

Установлюючи сучасну концепцію ЗН у вищій школі, ми відштовхуємося від теоретичних досліджень і практичних розробок про те, що не можна протиставляти дистанційну та традиційну освіту. За поглядами вказаних авторів, незважаючи на існування різноманіття методів навчання, що застосовують у різних видах освіти, суть освітнього процесу завжди залишається незмінною (Ткачук, 2019; Шаран, 2012). ЗН вважається ефективним, оскільки створює умови для розв'язання основної проблеми традиційного навчання, що полягає в обмеженні можливостей реалізації та розвитку потенційних здібностей студентів, але й тому, що використовує переваги ДН, що також впливають на подолання недоліків традиційної системи навчання.

Узагальнюючи викладене вище, можна говорити, що таке навчання не може з'явитися саме по собі і не може існувати в чистому вигляді, а ДН не замінить традиційне навчання, адже завдання ЗН полягає не в тому, щоб витиснути традиційне навчання, а в тому, щоб ефективно інтегруватися з ним.

Слушним буде сказати, що основна ідея високого потенціалу ЗН пов'язана не тільки з технологією та способом навчання, а його персоналізацією. О. Барна, К. Крістенсен, М. Хорн та інші науковці вважають, що ЗН дозволить кожному студенту контролювати час, місце, темп і шлях опанування навчальним матеріалом, збільшить персоналізований навчальний досвід і дозволить викладачам поєднувати традиційні методики й актуальні технології (Барна, 2016, с. 89; Christensen et al., p. 8).

Важливим кроком у вказаному дослідженні, на нашу думку, є теза К. Лісецького, який визначає ЗН як модель використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів у стаціонарному навчанні із застосуванням елементів асинхронного й синхронного ДН і практикується як елемент стаціонарного навчання при проведенні аудиторних занять і в самостійній роботі студентів (Лісецький).

Ми погоджуємося з українськими дослідниками, які дотримуються думки, що ЗН ґрунтується на комплексному поєднанні традиційного (очного) навчання, ДН та самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Дослідники такої технології навчання виокремлюють три основні її складові: 1) ДН студентів через Інтернет; 2) традиційне навчання в аудиторії; 3) самостійну роботу студентів, що передбачає реалізацію різних видів їхньої навчальної діяльності за відсутності допомоги з боку викладача (Барна, 2016; Лісецький).

У процесі здійснення наукового пошуку значний інтерес викликала ідея, що недоліки ДН можна нівелювати за допомогою переваг ЗН (Ткачук, 2019). Вважаємо правомірним у контексті окресленої проблеми стверджувати, що всі складові ЗН перебувають у відношеннях матричної залежності, а це означає, що будь-який окремий складник пов'язаний з рештою складників і реалізує їх у формі ЗН. До прикладу, якщо при значній частці використання ДН втрачається середовище реального особистісного спілкування, оскільки воно здійснюється або в електронному інформаційно-освітньому середовищі засобами обміну повідомлень, або через систему веб-конференцій, вебінарів, відеозв'язку, то ЗН виправляє цей недолік, оскільки передбачає безпосередній контакт зі студентом і групою студентів.

Учені (Ткачук, 2019; Bonk & Graham, 2006; Johnson et al., 2015) визначили причини, чому необхідно обирати таке навчання. Серед них ключовими є: цінність й удосконалення педагогічних надбань; доступність до знань; соціальна взаємодія; активність і діяльність кожної особистості; підвищена економічна ефективність; легкість перегляду та доопрацювання матеріалу; доступність і гнучкість. Відтак актуальність впровадження ЗН передусім пов'язана з тим, що неможливо позитивно вплинути на навчальні досягнення студентів, притримуючись лише однієї педагогічної технології.

Оскільки ДН потребує високого рівня внутрішнього контролю і здатності до самонавчання, тоді коли не всі учасники освітнього процесу готові працювати самостійно, то в межах традиційного навчання викладач може контролювати процес виконання роботи, спрямовувати діяльність студента, мотивувати його. Викладач у цьому випадку може одразу прийти на допомогу, що є важливим при обмеженому часі на навчання і виконання завдань. Тому потрібно знайти оптимальне співвідношення поєднання різних технологій навчання. Саме в оптимальному поєднанні форм і методів навчання полягає суть сучасної концепції ЗН. Відтак актуальність впровадження ЗН у закладах вищої освіти передусім пов'язана з тим, що неможливо досягнути високих результатів навчання, притримуючись лише однієї педагогічної технології.

Проаналізувавши й узагальнивши дослідження з теоретичних основ ЗН у вищій школі, сформулюємо визначення поняття “змішане навчання”. Під ЗН у вищій школі ми розуміємо цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності здобувачів освіти, який має бути гнучким синтезом ДН, що доповнюється безпосередньою взаємодією з викладачем та іншими здобувачами освіти під час традиційного навчання, яка відповідно дозволить значно інтенсифікувати освітній процес, вибудовуючи при цьому самостійне навчання, індивідуальну траєкторію учіння кожного здобувача освіти.

Опишемо одне з його родових понять “дистанційне навчання”, яке сьогодні на практиці у чистому вигляді не використовується, натомість впроваджуються його елементи, утворюючи ефективний симбіоз форм ЗН. ДН прийшло в життя всіх учасників освітнього процесу знезацька і по завершенні війни та пандемії набутий досвід онлайн-занять буде застосовуватись і надалі, та навряд чи навчання повністю повернеться в аудиторії.

Так, В. Кухаренко називає ДН взаємодією педагога та студентів на відстані, що висвітлює всі притаманні освітньому процесу компоненти (мету, зміст, методи, форми організації, засоби навчання) специфічними засобами технологій Інтернету. Ефективність організації ЗН передусім залежить від розуміння сутності та мети ДН (Кухаренко, 2016, с. 3). Враховуючи вагомий роль цього навчання, вважаємо за необхідне розглянути його докладніше.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що деякі вчені під ДН мають на увазі відповідний процес, зокрема процес навчання, взаємодії, організації навчання тощо (Л. Лебедик, В. Стрельников, М. Стрельников, С. Сисоева та ін.). ДН як особливу форму організації навчання трактують М. Мур, Л. Штихно та ін.

Розглядаючи ДН як форму навчання, що передбачає взаємодію суб'єктів навчання на відстані з використанням певних технологій і засобів, прихильники зазначеної ідеї (Штихно, 2016; Moore et al., 2003) наголошують на тому, що таке навчання в основі має самостійне здобування знань, ґрунтується на принципах самостійності та містить значну частину матеріалу для самостійного вивчення. Прихильники іншого підходу трактують ДН як технологію чи сукупність кількох технологій, але при цьому теж виділяють самостійну роботу здобувачів як його обов'язкову складову.

І. Блощинський вказує на диверсифікацію підходів до розуміння поняття “дистанційне навчання”. З-поміж широкого спектра представлення різних трактувань цієї дефініції дослідник визначив на основі врахування організації діяльності здобувача два основні підходи, які є кардинально протилежними. До першого підходу належать дослідження, де студент є пасивною особою через відсутність організації його особистої освітньої діяльності. Це пояснюють тим, що він отримує від викладача готову навчальну інформацію, певні завдання, інструкції до їх виконання та надсилає виконану самостійну роботу викладачеві. У такому разі відбувається обмін інформацією між студентом і викладачем за допомогою засобів телекомунікацій або інформаційних мереж (Блощинський, 2015, с. 20).

Ми поділяємо думку прихильників другого підходу, де викладач, створюючи інтерактивне освітнє середовище шляхом інтеграції ІКТ, у такий спосіб залучає студентів до безпосередньої активної взаємодії і тим самим підвищує продуктивність їхнього індивідуального учіння.

Таким чином, аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що вчені висловлюють різні позиції щодо тлумачення суті ДН. Проте об'єднувальною складовою в наведених визначеннях є те, що здійснення цього навчання можливе лише за допомогою використання ІКТ. Проаналізувавши різні позиції вчених щодо визначення поняття “дистанційне навчання”, узагальнимо, що спільним для цих визначень є те, що ДН передбачає віддалене навчання та взаємодію викладача і студента незалежно від місця їх знаходження та часу її реалізації; широке застосування різних технологій навчання (традиційних й інноваційних комп'ютерних); свободу вибору здобувачами навчальних дисциплін; можливість виконувати різні дидактичні завдання; наявність самостійної роботи як обов'язкової складової ДН, високий рівень внутрішнього контролю і здатність до самонавчання учасників освітнього процесу.

Проаналізувавши визначення вчених, під ДН у вищій школі ми розуміємо універсальну форму навчання студентів, яка передбачає їх взаємодію з викладачем на відстані за допомогою широкого використання ІКТ у синхронному або асинхронному режимах, що забезпечує самостійність кожного суб'єкта освітнього процесу та його гнучкість.

Науковці, котрі розробляли теорію і практики впровадження технологій ДН (Кіяновська та ін., 2014; Кухаренко, 2016; Ткачук, 2019), вважають, що його характерними особливостями є гнучкість, доступність, мобільність; модульність; асинхронність; масовість; рентабельність; інтерактивність; нова роль викладача; нові вимоги до студента; технологічність; соціальна рівність; інтернаціональність.

Авторській позиції також імпонують сформульовані погляди про такі характерні переваги та можливості ДН як: “стирання кордонів” між університетами та країнами, адже у вільному доступі є багато курсів українських та закордонних закладів вищої освіти, які може прослухати будь-хто бажаючий; можливість навчатись у зручному місці та у зручний час; легше поєднувати з професійною діяльністю; комунікація з викладачем у зручний спосіб; збільшення кількості годин самостійної роботи, тому студенти можуть більше часу приділяти вивченню цікавої для них теми; залучення в освітній процес новітніх технологій, що дозволяє зробити навчання більш цікавим і різноманітним; вдосконалення самоорганізації та самостійності студентів, прагнення до знань; мотивування викладачів “йти в ногу з часом”, опановувати нові технології та методи навчання (Каук та ін., 2020).

Пропонуючи широкі можливості в оптимізації освітнього процесу, ДН створює для студентів якісно нові можливості для творчого саморозвитку і доступ до нетрадиційних джерел освітніх ресурсів, підвищує ефективність самостійної роботи, формує та вдосконалює професійні вміння, а для викладачів створює передумови для реалізації нових форм і методів навчання, що підвищують якість здобувачів освіти.

Перераховані особливості вказують на переваги ДН перед іншими організаційними формами навчання, але разом з цим створюють певні труднощі в організації освітнього процесу та проблеми психолого-педагогічного характеру, а саме: неможливість повністю ідентифікувати особу студента; можливість необ'єктивного оцінювання знань; низький рівень фінансування та, як наслідок, технічного оснащення; відсутність уніфікованої моделі, форми та технології організації дистанційної освіти в закладах вищої освіти України (Проблеми і суперечності).

У світлі обраного дослідження основними недоліками організації ДН є відсутність реального спілкування студентів і викладачів; потреба в наявності певних індивідуально-психологічних умов; потреба в постійному доступі до освітніх ресурсів, які є в мережі;

недостатня кількість практичних занять, що впливає на розвиток комунікативних умінь; відсутність постійного контролю за діяльністю студентів, який для більшості з них є стимулом та мотивацією до навчання.

Важливо відзначити, що за способом одержання навчальної інформації розрізняють синхронні, асинхронні та змішані навчальні системи. Синхронні системи припускають одночасну участь у процесі навчальних занять студентів і викладача. Найпоширенішими такими системами є платформи для відео-конференцій (Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams). Асинхронні системи не вимагають одночасного зв'язку студентів і викладача. Студент сам вибирає час і план занять. До таких систем належать матеріали курсів, які надсилаються студентам, і певні завдання до них. Студент повинен самостійно опанувати матеріал і за потреби зв'язатися з викладачем для уточнення певних моментів чи обговорення певних питань, які виникли у ході самостійного навчання. Такими платформами є як звичайні месенджери, гугл-пошта, так і спеціальні платформи, такі як Google Class, Google Drive. Також зараз для українців доступно багато курсів на платформах типу Coursera, які також можуть використовуватись як асинхронні системи. Змішаними є системи, що використовують елементи як синхронних, так і асинхронних систем. До прикладу, лекції та семінарські заняття проводяться у Microsoft Teams, але також надається посилання на гугл-диск з матеріалами, з якими студенти можуть додатково ознайомитись.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України зробило неможливим не тільки аудиторне навчання, а й обмежило можливості проведення дистанційних занять в синхронному режимі. Перша причина – повітряні тривоги, під час яких необхідно знаходитись в укритті, бомбосховищі чи іншому безпечному місці. Часто укриття знаходяться в підвальних приміщеннях чи метро, де відсутній мобільний зв'язок та інтернет, що унеможливило приєднання до занять. Друга причина, що з'явилась у нашому житті зовсім нещодавно, – масові відключення електроенергії. Через масовані ракетні обстріли об'єктів критичної енергетичної інфраструктури, відключення світла є необхідними для стабілізації роботи систем. На жаль, у різних регіонах ситуація різниться, графік у випадку аварійних чи екстрених відключень передбачити неможливо, і дуже важко спланувати свій день. Тому наразі переважає асинхронний спосіб одержання навчального матеріалу, що передбачає самостійне опанування його студентом і виконання більшої кількості самостійних робіт.

З метою моніторингу якості ДН в умовах сьогодення у листопаді 2022 року було проведено опитування студентів різних факультетів Київського національного лінгвістичного університету, Національного авіаційного університету та Східно-європейського слов'янського університету. Велику аудиторію було охоплено задля об'єктивніших результатів, щоб нівелювати суб'єктивне ставлення студентів до свого факультету / університету. Також опитування було абсолютно анонімним та складалося з 12-ти питань, з-поміж яких були питання з відкритою відповіддю (вказати свій університет, факультет), тестові питання з одним варіантом відповіді та з множинним вибором. Учасниками анкетування стали 60 студентів різних університетів, факультетів і курсів. Серед учасників опитування найбільше студентів II і III курсів першого (бакалаврського) та I курсу другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Перші питання опитування спрямовано на визначення рівня задоволення якістю ДН (рис. 1). Гістограма ліворуч демонструє, що більшість студентів оцінює якість ДН на своєму факультеті на 3 бали з 5-ти можливих (де 1 бал – абсолютно незадоволений(-а), 2 бали – радше ні, ніж так, 3 бали – у чомусь так, у чомусь ні, 4 бали – радше так, ніж ні, 5 балів – повністю задоволений(-а)). Проте можна помітити певне зміщення праворуч, що вказує на те, що більшість респондентів більше задоволені якістю ДН, ніж ні. Круговий графік праворуч демонструє думку учасників опитування щодо зміни якості освіти з початком війни. Так, більшість респондентів (55%) вважають, що якість ДН погіршилась після початку повномасштабного вторгнення росії.

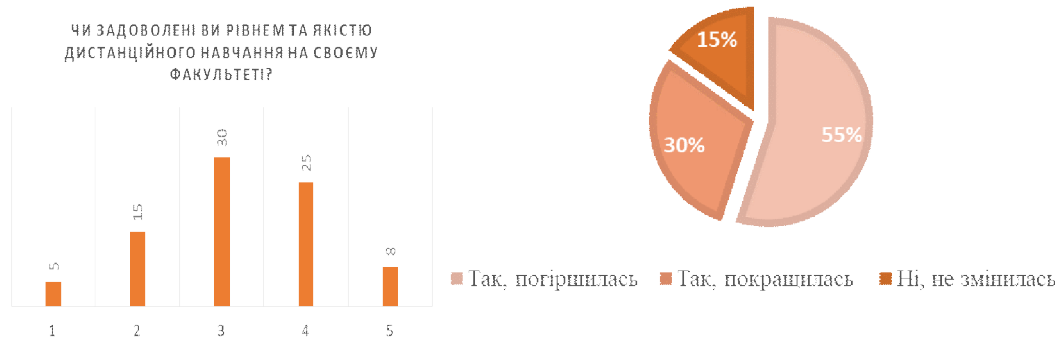

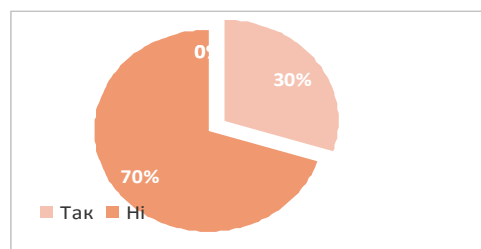
Рис. 1. Результати опитування студентів щодо рівня задоволення якістю ДН

Під час війни найактуальнішим є питання безпеки студентів і викладачів. Зважаючи на це, багатьма університетами введено заборону на проведення занять під час повітряних тривог. Як видно з першого графіку на рис. 2, деякі викладачі (15 %) схильні все ж порушувати цю заборону та продовжувати онлайн-заняття при оголошенні повітряної тривоги.

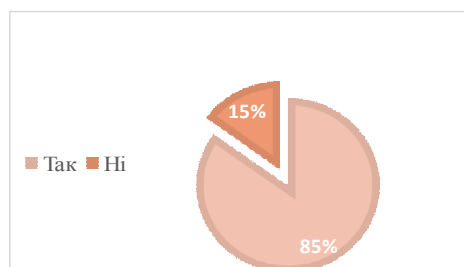
1. Чи проводять у Вас онлайн-заняття під час тривоги?

2. Чи ставлять Вам бали за відвідування в умовах відключень світла та повітряних тривог?

3. Чи є у Вас проблеми з відвідуванням онлайн-занять, пов'язані з відключеннями електроенергії?

4. Чи виникали у Вас проблеми з викладачами (пропуск Вами занять, невчасне подання робіт) через відключення світла?

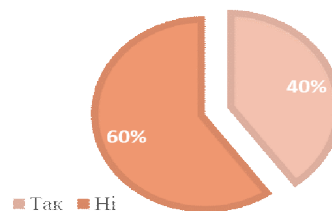

Рис. 2. Приклади питань, що висвітлюють проблеми ДН в умовах війни

Важко зрозуміти, чи доцільно ставити бали за відвідування занять під час тривоги, адже студент зобов'язаний подбати передусім про свою безпеку, а іноді це неможливо поєднати

з відвідування онлайн-занять. Зовсім нещодавно в житті всіх українців з'явилася нова непередбачувана обставина – відключення електроенергії. При масових відключеннях світла зникає мобільний зв'язок та інтернет, тому багато хто зі студентів не має можливості приєднатися до занять. У цьому випадку контроль присутності стає майже абсурдним, адже відключення електрики – обставина, що не залежить ні від студентів, ні від викладачів. Як з'ясувалося з графіку 2 (рис. 2), 30 % викладачів продовжують виставляти бали за відвідування.

Відповідно до графіку 3 (рис. 2) у більшості опитаних є проблеми з відвідуванням занять при відключеннях світла. На графіку 4 (рис. 2) видно, що у 40 % респондентів виникали проблеми з викладачами через пропуск занять та невчасну здачу робіт в умовах окреслених проблем.

Після початку масових відключень електрики збільшилась кількість самостійних робіт, зокрема письмових (презентації, доповіді, реферати). Це пояснюється неможливістю іноді проводити викладачами онлайн-заняття (за відсутності світла і інтернету) та необхідністю все одно оцінювати роботу студентів. Це додаткове навантаження є зрозумілим, але надмірним. За результатами опрацювання отриманих даних відповідно до діаграми ліворуч (рис. 3), 61 % респондентів вважають, що кількість письмових робіт збільшилась. Діаграма праворуч демонструє той факт, що переважна більшість студентів не встигають виконувати повний обсяг робіт: 57 % опитаних здають завдання із запізненням, а 30 % вимушені навіть нехтувати виконання деяких робіт.

Чи вважаєте Ви, що з моменту початку масових відключень світла, кількість письмових робіт збільшилась?

Чи встигаєте Ви виконувати всі роботи?

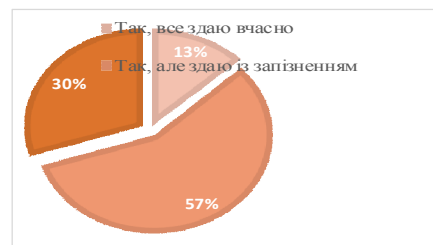
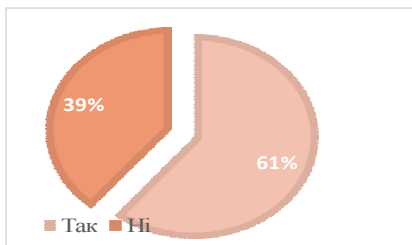

Рис. 3. Питання щодо збільшення навантаження на студентів з початком масових відключень електроенергії

Проведене опитування студентів передбачало виокремлення можливих варіантів вирішення проблем ДН у сучасних умовах. Узагальнені результати представлено на рис. 4. За результатами опрацювання отриманих даних цього опитування, студенти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти вважають, що подання інформації у змішаному режимі, обов'язкове фільмування проведення занять та надання спільного доступу до них або до конспектів, проведення контролю знань в асинхронному режимі, зменшення обсягу самостійної роботи, налагодження комунікації між викладачем та студентами задля швидкого інформування про відміну, перенесення чи відпрацювання занять є найкращими способами розв'язання проблем ДН в умовах воєнного стану.

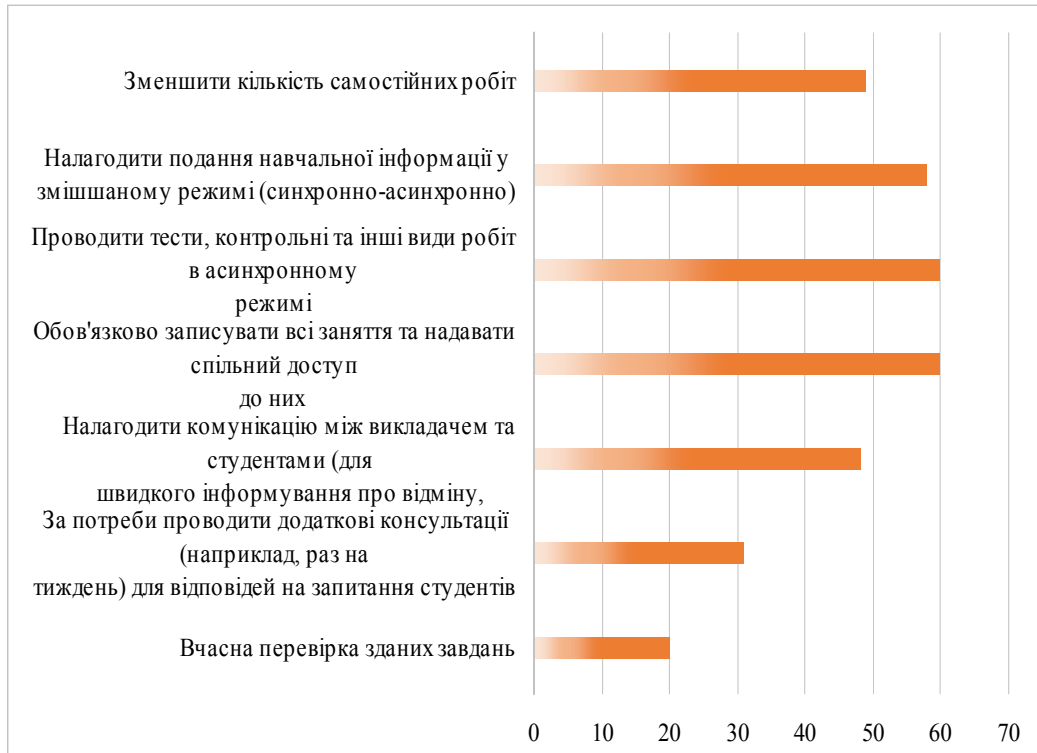

Рис. 4. Результати опитування щодо варіантів вирішення проблем дистанційної освіти в умовах воєнного стану

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, сьогодні ДН – це нова реальність, якій у багатьох моментах традиційне аудиторне навчання істотно поступається, і таке навчання буде продовжувати існувати навіть після закінчення війни. Поряд із особливостями, що вказують на переваги ДН перед іншими організаційними формами навчання, воно має багато проблем, що стосуються відносин у площині викладач-студент, які можна нівелювати за допомогою використання моделей ЗН.

ЗН в освітньому процесі закладів вищої освіти поєднує переваги форм і методів дистанційного та традиційного навчання та зводиться до раціонального й синергетичного їх поєднання з можливістю вибору студентом зручного часу, місця, власного темпу учіння, індивідуальної освітньої траєкторії, що дозволяє використати їхні найсильніші сторони і мінімізувати слабкі. Перспективами подальших педагогічних розвідок є узагальнення проблем ЗН у закладах вищої освіти, дослідження його поширених моделей, впровадження у процес навчання майбутніх викладачів.

ЛІТЕРАТУРА

- Барна, О. В. (2016). Технологія змішаного навчання в курсі методики навчання інформатики. Збірник наукових праць у рамках міжнародного проекту IRNet. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, 2, 84–90. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2016.2.8492>
- Блощинський, І. Г. (2015). Сутність та зміст поняття “дистанційне навчання” в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 3. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_4
- Каук, В. І., Гребенюк, В. О., Пуголовок, К. М., & Водяницький, Д. В. (2020). Виклики, які надають нові можливості. В В. М. Кухаренко, В. В. Бондаренко (Ред.), *Екстрене дистанційне навчання в Україні* [монографія] (с. 223–231). КП “Міська друкарня”.

- Кіяновська, Н. М., Рашевська, Н. В., & Семеріков, С. О. (2014). Теоретико-методичні засади використання інформаційно комунікаційних технологій у навчанні вищої математики студентів інженерних спеціальностей у Сполучених Штатах Америки. *Теорія та методика електронного навчання*, 5(1(5): спецвипуск "Монографія в журналі". https://lib.iitta.gov.ua/706819/1/krs_mono.pdf
- Кухаренко, В. М. (Ред.). (2016). *Теорія та практика змішаного навчання* [монографія]. Міськдрук, НТУ "ХПІ".
- Кухаренко, В. М., & Бондаренко, В. В. (2020). *Екстрене дистанційне навчання в Україні* [монографія]. КП "Міська друкарня".
- Лісецький, К. А. *Особливості запровадження системи змішаного навчання у ВНЗ*. <https://cutt.ly/7v7KAhp>
- Міністерство освіти і науки України. *Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletsreads-2.pdf>
- Ткачук, Г. В. (2019). *Теоретичні і методичні засади практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання* (Докторська дисертація. Національний педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Київ). <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25570>
- Шаран, Р. В. (2012). Розвиток дистанційної освіти у США. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 11, 118–122.
- Шевченко, І. *Проблеми і суперечності у впровадженні дистанційного навчання в освітньому процесі закладів вищої освіти*. <https://bit.ly/3CsaesK>
- Штихно, Л. В. (2016). Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Молодий вчений*, 6 (33), 489–492.
- Christensen, C. M., Horn, M. B., & Staker H. (2013, May). *Is K-12 Blended Learning Disruptive? An introduction to the theory of hybrids*. <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2014/06/Is-K-12-blended-learning-disruptive.pdf>
- Christensen Institute. (2012, August 21). *Emerging K-12 Blended Learning Models. Heather Staker Explains Blended Learning Models* [Video]. YouTube. <https://www.christenseninstitute.org/multimedia/heather-staker-explains-blended-learning-models/>
- Bonk, C. J., & Graham, C. R. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global perspectives, Local Designs*. Jossey-Bass/Pfeiffer.
- HarperCollins. (1991). *Collins English Dictionary* (3rd ed.).
- Harasim, L., Starr, L., Hiltz, R., Lucio, T., & Murray, T. (1995). *Learning Networks: A Field Guide to Teaching and Learning Online*. Cambridge MA: MIT Press.
- Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada, V., & Cummins, M. (2015). *Measuring Learning: An NMC Horizon Project Strategic Brief*. The New Media Consortium. (Volume 2.2, June 2015). <https://www.learntechlib.org/p/182093/>
- Makewa, L. N., Kuboja, J. M., Yango, M., & Ngussa, B. M. (2014). ICT-Integration in Higher Education and Student Behavioral Change: Observations at University of Arusha, Tanzania. *American Journal of Educational Research*, 2 (11A), 30–38. <https://doi.org/10.12691/education-2-11A-5>
- Moore, M., Anderson, G., William, G. (2003). *Hand book of distance Education*. Erlbaum Associates.

REFERENCES

- Barna, O. V. (2016). Tekhnolohiia zmishanoho navchannia v kursi metodyky navchannia informatyky. Zbirnyk naukovykh prats' u ramkakh mizhnarodnoho proektu IRNet. *Vidkryte osvithnie e-seredovysche suchasnoho universytetu*, 2, 84–90. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2016.2.8492>

- Bloschyns'kyj, I. H. (2015). Sutnist' ta zmist poniattia "dystantsijne navchannia" v zarubizhnij ta vitchyznianiij naukovij literaturi. *Visnyk Natsional'noi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 3. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_4
- Kauk V. I., Hrebenuk V. O., Puholovok K. M., & Vodianytskyi D. V. (2020). Vyklyky, yaki nadaiut novi mozhlyvosti. V V. M. Kukhareno V. V. Bondarenko (Red.), *Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini* [monohrafiia] (s. 223–231). KP "Miska drukarnia".
- Kiiianovska, N. M., Kiiianovska, N. M., Rashevska, N. V., & Semerikov, S. O. (2014). Teoretyko-metodychni zasady vykorystannia informatsijno komunikatsijnykh tekhnolohij u navchanni vyschoi matematyky studentiv inzhenernykh spetsial'nostej u Spoluchenykh Shtatakh Ameryky. *Teoriia ta metodyka elektronnoho navchannia*, 5(1(5): spetsvypusk "Monohrafiia v zhurnali". https://lib.iitta.gov.ua/706819/1/krs_mono.pdf
- Kukhareno, V. M. (Red.). (2016). *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia* [monohrafiia]. Mis'kdruk, NTU "KhPI".
- Kukhareno, V. M., & Bondarenko, V. V. (2020). *Ekstrene dystantsijne navchannia v Ukraini* [monohrafiia]. KP "Mis'ka drukarnia".
- Lisets'kyj, K. A. *Osoblyvosti zaprovadzhennia systemy zmishanoho navchannia u VNZ*. <https://cutt.ly/7v7KAhp>
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. *Rekomendatsii schodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyschoi ta vyschoi osvity*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletsreads-2.pdf>
- Tkachuk, H. V. (2019). *Teoretychni i metodychni zasady praktychno-tekhnichnoi pidhotovky majbutnikh uchyteliv informatyky v umovakh zmishanoho navchannia* (Doktorska dysertatsiia. Natsional'nyj pedahohichnomu universyteti imeni M. P. Drahomanova, Kyiv). <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25570>
- Shevchenko, I. *Problemy i superechnosti u vprovadzhenni dystantsiinoho navchannia v osvitnomu protsesi zakladiv vyshchoi osvity*. <https://bit.ly/3CsaeSK>
- Shtykhno, L. V. (2016). Dystantsijne navchannia iak perspektyvnyj napriam rozvytku suchasnoi osvity. *Molodyj vchenyj*, 6 (33), 489–492.
- Christensen, C. M., Horn, M. B., & Staker H. (2013, May). *Is K–12 Blended Learning Disruptive? An introduction to the theory of hybrids*. <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2014/06/Is-K-12-blended-learning-disruptive.pdf>
- Christensen Institute. (2012, August 21). *Emerging K-12 Blended Learning Models. Heather Staker Explains Blended Learning Models* [Video]. YouTube. <https://www.christenseninstitute.org/multimedia/heather-staker-explains-blended-learning-models/>
- Bonk, C. J., & Graham, C. R. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global perspectives, Local Designs*. Jossey-Bass/Pfeiffer.
- HarperCollins. (1991). *Collins English Dictionary* (3rd ed.).
- Harasim, L., Starr, L., Hiltz, R., Lucio, T., & Murray, T. (1995). *Learning Networks: A Field Guide to Teaching and Learning Online*. Cambridge MA: MIT Press.
- Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada, V., & Cummins, M. (2015). *Measuring Learning: An NMC Horizon Project Strategic Brief*. The New Media Consortium. (Volume 2.2, June 2015). <https://www.learntechlib.org/p/182093/>
- Makewa, L. N., Kuboja, J. M., Yango, M., & Ngussa, B. M. (2014). ICT-Integration in Higher Education and Student Behavioral Change: Observations at University of Arusha, Tanzania. *American Journal of Educational Research*, 2 (11A), 30–38. <https://doi.org/10.12691/education-2-11A-5>
- Moore, M., Anderson, G., William, G. (2003). *Hand book of distance Education*. Erlbaum Associates.